

KIRKERUP KIRKE

Sømme herred

Roskilde Domprovsti

Udbudsmateriale vedr. restaurering af KALKMALERIERNE

De indbydes herved til at afgive tilbud på restaureringsarbejde af kalkmalerierne i Kirkerup kirke i Roskilde domprovsti efter retningslinjer udarbejdet af Nationalmuseet.

Restaureringsarbejdet omfatter Kalkmalerierne under hvælv og over hvælv.

De bedes oplyse om deres krav med hensyn til:

- Mandskabsfaciliteter: Omklædning Frokoststue m.m.
- Opbevaring af redskaber
- Byggepladsstrøm
- Vand
- Afløb
- Stillads

Stilladset vil blive opsat i samarbejde med det valgte restaureringsfirma.

Ligeledes skal tilbuddet indeholde en plan over varigheden af restaureringsarbejdet.

Menighedsrådet kan på nuværende tidspunkt ikke oplyse om starttidspunktet, da der skal søges tilskud fra forskellige fonde. Vores håb er, at arbejdet kan sættes i gang efter sommerferien 2016.

Tilbuddet skal være menighedsrådet i hænde hurtigst muligt p.g.a. det videre forløb med at søge fonde om midler til restaureringen. Midler som hele projektet hviler på.

Kontaktperson: *Kirkevæрге Hans Elmlund*

Tilbuddet sendes til Menighedsrådsformanden og kopi til kirkevæрге

Menighedsrådsformand
Johannes Michelsen,
Søager 7,
4000 Roskilde.

Kirkevæрге
Hans Elmlund,
Gundsøllillevej 22,
4000 Roskilde.
Tlf.: 23 96 26 95
Mail: hans@elmlund.dk

Retningslinjer for behandling

På baggrund af forundersøgelsens konklusioner anbefales følgende tiltag for en videre behandling af de af forundersøgelsen omhandlede kalkmalerier i Kirkerup kirke.

Behandlingen for kalkmalerierne under hvælv bør indeholde:

Kor, sydvæg

Fragmenterne behandles i forbindelse med restaureringen af korhvælvet, se retningslinjerne nedenfor.

Korbue

Korbuen bør istandsattes med respekt for Kornerups restaurering fra 1800-tallet, i det omfang den er bevaret. Retoucheringer og eventuelle rekonstruktioner af motivmæssigt indhold bør altså tage udgangspunkt i den af Kornerup genskabte æstetiske helhed. Istandsættelsen skal indeholde følgende punkter:

- En forsigtig tørrefrensning. Gomma pane har vist sig effektiv til at få farverne til at stå klart uden at overrense overfladen.
- Fastlægning af puds. Til fastlægningen bør der som udgangspunkt anvendes et kalkbaseret materiale med inorganisk fyldstof. På grund af den fastlægning, som blev foretaget i 1984, kan det dog hænde, at det ikke er muligt at opnå et tilfredsstillende resultat på denne måde. I tilfælde af, at man bliver nødt til at benytte sig af et syntetisk tilsætningsstof under fastlægningen, skal dette godkendes af Nationalmuseets konserveringsfaglige kirkekonsulent.
- Udbedring af små revner. Udbedringen af revner foretages for at sikre de løstsiddende pudsområder og udgør en del af fastlægningen af disse. Materialet til udkitning af revnerne skal være kalkbaseret. En fin kulekalksmørtel vil kunne bruges de fleste steder, mens der til de aller fineste revner eventuelt kan anvendes en kit bestående af kulekalk med inorganisk tilslag såsom Rollovit.
- Udskiftning af nyere, visuelt forstyrrende, reparationer. 1800-tallets rekonstruktioner skal ikke udskiftes. Nye reparationer udføres med en kulekalksmørtel med passende tilslag. Det yderste lag skal være ganske finkornet for at kunne matche den tilstødende overfladestruktur.
- Kalkning. Det vil formodentlig være nødvendigt at kalke de udførte reparationer for at matche det glatte udtryk i originaloverfladens glittede puds og for at kunne opnå et tilstrækkeligt mattet farveudtryk i retoucheringen.
- Retouchering (dvs. farvemæssig udbedring) af udførte reparationer. Den mættede overfladefarve i korbuens maleri synes umiddelbart at kunne matches ved brug af akvarel eller gouachefarve, men det må komme an på en prøve. Der skal derfor ikke her lægges strikte retningslinjer for, hvilket retoucheringsmateriale eller hvilken teknik, der bør anvendes. Valget skal i sidste ende foretages i samråd med Nationalmuseets konserveringsfaglige kirkekonsulent.

- Farvemæssig udbedring af ændringer opstået i forbindelse med afrensning, således at korbuens samlede visuelle udtryk bevares. Det vil formodentlig blive nødvendigt at retouchere andre steder end på de under istandsættelsen udførte reparationer. Retoucheringsteknikken skal derfor være reversibel. Det er endvidere meget vigtigt, at der udføres en grundig fotografisk dokumentation af korbuemaleriets tilstand forud for retoucheringen.

Nordvæg, skibets 1. fag

Behandlingen af nordvæggen har først og fremmest et æstetisk sigte. Misfarvede pastelkridt-retoucheringer skal fjernes og maleriet efterfølgende udbedres med farve i det omfang afrensningen kræver det. Istandsættelsen skal indeholde følgende punkter:

- Let tørrensning, for eksempel med gomme eller Akapad. Maleriet skal ikke overrenses; det gælder primært om at fjerne de gule plamager, samt andre misfarvede områder, af pastelkridt fra restaureringen i 2008.
- Reparation, med kalk, af skader i kalklaget. Kalken kan eventuelt tilsættes inorganisk fillermateriale såsom Rollovit for at opnå et tykkere kalklag.
- Eventuel indtoning af kalkede områder. Såfremt nykalkede områder står meget hvidt i forhold til originalen bør de tones med en kalk tilsat pigment for at matche den tilstødende overflade.
- Retouchering af nykalkede områder. Det anbefales at anvende akvarelfarver til retoucheringen, da disse er velegnede til at imitere det slidte, gennemskinnelige udtryk i ældre kalkmalerier.
- Genetablering af tidligere retoucheringer, som måtte være blevet fjernet under afrensningen.
- Behandling af baggrunden omkring maleriet (såkaldt bundbehandling). Eventuelle misfarvninger eller skader på kalklaget skal skjules i det omfang det forekommer æstetisk nødvendigt. Det er dog vigtigt at notere sig, at baggrunden ikke behøver at stå som et hvidt papir, på hvilket maleriet er malet – det er kun naturligt, at såvel baggrund som maleri har en vis patina.

Man kan eventuelt sideløbende eksperimentere med at bryde det ensartede udtryk i de umiddelbart tilstødende ikke-oprindelige overflader. Behandlingen af baggrunden bør udføres med et kalk- eller kridtbaseret materiale.

Korhvælv, korvæg og skibets 1. fag

Behandlingen af kalkmalerierne i kirkens to østligste hvælv må betegnes som en klassisk genrestauring, som primært har til formål at rense malerierne for de mellemliggende årtiers snavs og derefter udbedre de strukturelle og æstetiske skader, som præger malerierne. Malerierne i koret er stedvist så snavsede, at det efterhånden vanskeliggør en aflæsning af motivernes detaljer. En afrensning bør foretages inden detaljerne tilsløres så meget, at de risikerer at gå tabt under afrensningen. Istandsættelsen skal indeholde følgende punkter:

- Omhyggelig tørafrensning. Kalkmalerierne bør renses for overfladesnavs, først ved afbørstning af løstsiddende materiale og derefter ved en tørafrensning. Renseprøverne foretaget under forundersøgelsen viser, at man med fordel kan kombinere brugen af gomma pane og Akapad rensesvamp til afrensning af bemalede områder, alt efter malelagets tilstand og karakter. Den hvide baggrundafrensning mest effektivt med gomma pane. Der skal afrenses med stor omhyggelighed op til samtlige figuromrids og konturer, således at disse ikke kommer til at stå uldne. Det anbefales at sætte god tid af til afrensningen, da denne danner baggrunden for alt det efterfølgende arbejde.
- Vådafrensning af misfarvede skjolder/baggrund. Baggrunden for malerierne kan efterrenses med vand i de områder, hvor der ikke er opnået et tilfredsstillende resultat ved tørafrensning. Brugen af vand skal være kontrolleret og så begrænset som muligt. Misfarvede skjolder kan næppe fjernes fuldstændigt med vand, men man kan forsøge at dampe dem ved at rense dem med en svag opløsning af triammoniumcitrat i vand. Der skal efterrenses med vand for at fjerne kemikalierester.
- Fastlægning af puds. Til fastlægningen bør anvendes et kalkbaseret materiale med inorganisk fyldstof.
- Udskiftning af løstsiddende eller visuelt meget forstyrrende reparationer. Omfanget af gamle reparationer, som skal udskiftes af æstetiske hensyn, er vanskeligt at vurdere for malerierne er afrenset. I visse tilfælde kan det være tilstrækkeligt at behandle overfladen af de gamle reparationer, for eksempel ved at slibe overfladen ned og kalke den på ny. Nye reparationer udføres i kulekalksmørtel. Overfladen af nyudførte reparationer skæres, så overfladen bliver så diffusionsåben som muligt og følger kanten af den tilstødende overflade.
- Udbedring af sætningsrevner. Udbedringerne udføres i kulekalksmørtel.
- Udfyldning af de visuelt mest forstyrrende svindrevner. Udfyldningen skal foretages med en kalkbaseret kit eller fin mørtel, afhængig af revnens tykkelse.

- Udpletning af skader i kalklaget og kalkning af reparationer. Kalken kan eventuelt tilsættes inorganisk fillermateriale såsom Rollovit for at opnå et tykkere kalklag
- Eventuel indtoning af nykalkede områder. Såfremt nykalkede områder står meget hvidt i forhold til originalen bør de tones med en kalk tilsat pigment for at matche den tilstødende overflade.
- Retouchering af nykalkede områder. Det anbefales at anvende akvarelfarver til retoucheringen, da disse er velegnede til at imitere det slidte, gennemskinnelige udtryk i ældre kalkmalerier.
- Bundbehandling. Visuelt forstyrrende misfarvninger af baggrunden skal skjules i det omfang det forekommer æstetisk nødvendigt. Behandlingen af baggrunden bør udføres med et kalk- eller kridtbaseret materiale.

Skib, 2. fag

Hvælmalerierne i skibets 2. fag er sidst blevet istandsat for 15 år siden og forekommer i vid udstrækning stabile. Fokus i behandlingen bør ligge på at foretage en ny bundbehandling af nordkappen, samt løse problemet med æstetisk skæmmende reparationer, særligt i vest- og nordkappen.

- Let tørrefrensning. Samtlige kalkmalerier skal renses for overfladesnavs. Det er nødvendigt at rense malerierne som forberedelse til den øvrige behandling, for at undgå at snavsen trænger ind i overfladen ved anvendelse af væske, således som det vil være tilfældet ved for eksempel reparationer og kalkning. Øst- og syd-kappen, som kræver mindst behandling, skal afrenses for at undgå en forskel i det endelige udseende mellem malerierne i de forskellige kapper. Afrensningen af de malede motiver skal foregå meget skånsomt for ikke at slide unødigt på dem.
- Eventuel vådafrensning af misfarvede partier. Baggrunden for malerierne kan efterrenses i de områder, hvor der ikke er opnået et tilfredsstillende resultat ved tørrefrensningen, jf. beskrivelsen for skibets korhvælv og 1. fag.
- Fastlægning. Det kan blive nødvendigt med fastlægning af puds i forbindelse med udskiftning af reparationer. Til fastlægningen bør der som udgangspunkt anvendes et kalkbaseret materiale med inorganisk fyldstof.
- Behandling af misfarvede, eroderede eller visuelt forstyrrende reparationer. Omfanget af gamle reparationer, som skal behandles, er størst i vest- og nordkappen. I visse tilfælde kan det være tilstrækkeligt at behandle overfladen af de gamle reparationer, andre steder bør de udskiftes. Nye reparationer udføres i kulekalksmørtel. Overfladen af nyudførte reparationer skæres, så overfladen bliver så diffusionsåben som muligt og følger kanten af den tilstødende overflade.

- Udbedring af sætnings- og svindrevner. Her følges retningslinjerne for korhvælv/skibets 1. fag.
- Kalkning af reparationer. Her følges retningslinjerne for korhvælv/skibets I. fag.
- Eventuel indtoning af nykalkede områder. Her følges retningslinjerne for korhvælv/skibets 1. fag.
- Retouchering af nykalkede områder. Her følges retningslinjerne for korhvælv/skibets 1. fag.
- Bundbehandling af visuelt forstyrrende misfarvninger. Disse skal skjules i det omfang det forekommer æstetisk nødvendigt. Her følges retningslinjerne for korhvælv/skibets 1. fag.
- Bundbehandling af nordkappen. Der skal udføres en række forsøg med forskellige kalkbaserede blandinger for at finde frem til et materiale, som hæfter godt til underlaget. Der skal udføres tests af pudsbundens sugeevne. Afhængig af resultatet af disse tests kan pudsbundens overflade eventuelt behandles med hel eller delvis nedslibning/bearbejdning af den yderste overflade for at sikre en bedre vedhæftning. Resultatet af bundbehandlingen skal samle kappen til en æstetisk helhed, og matche den tilbagevarende originaloverflade (i det omfang den er bevaret) således at de p.t. meget fremtrædende pudsreparationer skjules. Arbejdet skal tage højde for eksistensen af tilbagevarende kalkmalerifragmenter og sikre deres bevaring. Behandlingens effekt skal vurderes overtid. Det anbefales derfor at starte forsøgene med bundbehandling så tidligt som muligt under restaureringen.

Kalkmalerier over hvælv

Kalkmalerierne befinder sig i korets nordvestre, nordøstre og sydøstre hvælvflommer, samt på triumfvæggen. For billeddokumentation henvises til databasen Kalkmalerier i danske kirker, <http://natmus.dk/salg-og-ydelser/museumsfaglige-ydelser/kirker-og-kirkegaarde/kalkmalerier-i-danske-kirker/>, i forbindelse med hvilken kalkmalerierne over hvælv er blevet fotograferet.

Fragmenternes tilstand er, overfladisk set, udmærket, men den puds, de er malet på, er flere steder løsnet så meget fra underlaget, at de står i fare for at falde af.

Fragmenterne af kalkmaleri bør derfor sikres snarest muligt. Sikringen bør foretages på følgende måde:

1. Forsigtig afbørstning af maleriets overflade med en blød pensel.

2. Forsigtig tørafrensning af de brudkanter, som skal sikres. Denne afrensning kan f.eks. foretages med et blødt, let klæbende viskelæderagtigt materiale, såsom ubagt gomma pane. Afrensningen skal sikre, at sikringspudsen kan få vedhæftning til kanterne af maleriet.
3. Forsigtig opvædning med vand langs brudkanten som forberedelse til påførelse af sikringspuds.
4. Opvædningen kan eventuelt udføres med en pensel. Det er vigtigt at undgå en vaskepåvirkning af maleriets overflade, idet dette kan fa smudslaget til at trænge ind i overfladen.
5. Påføring af et smalt pudslag langs alle løstsiddende kanter af maleriet. Formålet er at hæfte malepudsen til underlaget via dette pudslag. Der skal anvendes en ren kalkmørtel.

Efter endt behandling skal der afleveres en skriftlig redegørelse for resultatet af behandlingen, indeholdende en farvetro fotografisk dokumentation for og efter behandling.

En forudsætning for istandsættelsen af kalkmalerierne er, at undersøgelsen af kirkens klima er fuldbragt og dokumenteret, således at information om kirkens nuværende årsklima er tilgængelig forud for istandsættelsen.